

Wetenschappen • Historische figuren van het zeewetenschappelijk onderzoek

Adrien de Gerlache

Adrien de Gerlache (°Hasselt, 2 augustus 1866 - †Brussel, 4 december 1934) was een Belgische zeevaarder, die vooral faam heeft verworven als pionier van de Antarctische poolexploratie. Zijn reis naar Antarctica met het schip *Belgica* in 1897-1898 was de eerste die op een wetenschappelijke wijze het 'laatste continent' onderzocht. Hij was het die België een naam gaf wat betrof zuidpoolonderzoek, die de eerste notie gaf van het klimaat van dat gebied en die dankzij zijn expedities bewijzen leverde dat onder het Antarctisch ijs, land zat, en Antarctica dus terecht bestempeld kon worden als het zesde continent. De Gerlache ondernam verschillende poolreizen en men zal hem onthouden als de man die de focus van de poolexploratie verlegde van verovering of jacht naar wetenschappelijk onderzoek.

Adrien de Gerlache in zijn poolreistenu. Uit het archief van de familie de Gerlache de Gomery (Schelfhout, 1996).

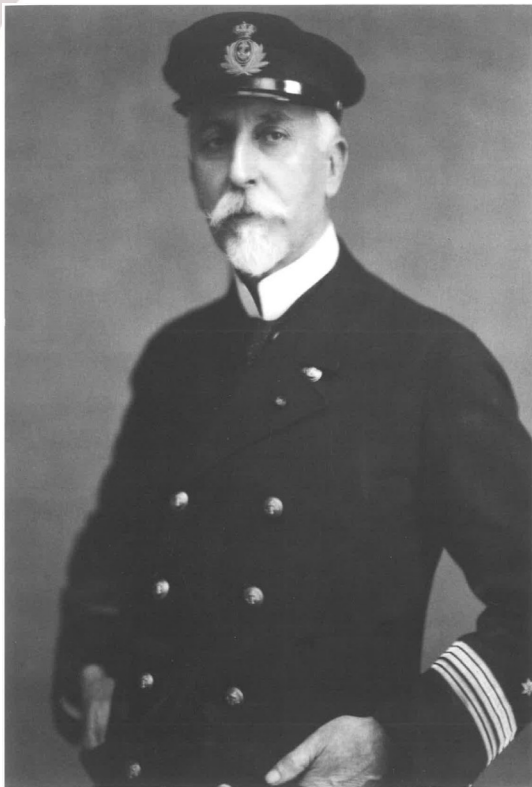
Levensloop

Adrien de Gerlache de Gomery (kortweg Adrien de Gerlache) werd geboren te Hasselt op 2 augustus 1866, als oudste zoon van luitenant-kolonel Auguste de Gerlache. Het gezin de Gerlache woonde in Brussel, waar Adrien zijn opleiding kreeg. Hij bleek een slim en ijverig kind met een voorliefde voor het knutselen van schepen. Nadat hij afstudeerde aan het Oger-Laurent Instituut, droomde hij van een zeemanscarrière. Omdat zo'n zeemansleven niet de beste reputatie had, ging Adrien onder druk van zijn ouders naar de Polytechnische School van de Université Libre de Bruxelles (ULB). In 1882, op zestienjarige leeftijd werd hij er toegelaten tot de faculteit Toegepaste Wetenschappen.

Tijdens zijn verlof van de universiteit in 1883, vertrok Adrien de Gerlache dan toch op zijn eerste zeereis. Hij voer mee op de *Waesland*, een stoomboot van de Belgische rederij Red Star Line die overtochten tussen Antwerpen en New York verzorgde. In aantekeningen van zijn zus Louise lezen we hoe wreed en brutaal de matrozen hem behandelden en hoe zwaar de omstandigheden op het schip waren. Het vlees en de beschuiten die hij kreeg, waren nauwelijks te eten, zijn slaapplek was de zeilkooi en toen hij terugkwam, kon hij nauwelijks nog schoenen aandoen aan zijn gezwollen en geschaafde voeten. Zijn brieven aan zijn vader waren veel gematigder, ongetwijfeld om hem gunstig te stemmen zodat hij verder kon varen.

Zijn verlangen om op zee te zijn uitte zich in verdere reizen tijdens zijn vakanties. Zijn ouders beseften dat hun zoon carrière wou maken als zeeman en stemden uiteindelijk in. Na zijn afstuderen aan de ULB in 1885 begon de Gerlache aan een opleiding bij de Marine in Antwerpen, die hij later vervolgde in Oostende. Hij voer op visserijsschepen tot 1888, toen hij het brevet van tweede luitenant op de grote vaart behaalde.

Commandant Adrien de Gerlache de Gomery, portret (Schelfhout, 1996).

Na zijn benoeming kreeg hij een post als officier op de veerbotten van de lijn Oostende-Dover. Vanaf 1 februari 1890 droeg hij de titel luitenant en in 1892 zou hij tot eerste luitenant bevorderd worden. In 1894 tenslotte behaalde de Gerlache zijn diploma van 'Kapitein ter lange omvaart', na bijna zeven jaar vaart.

Koude klimaten fascineerden de Gerlache, en toen hij hoorde van de Zuidpoolexpeditie van de Noor Otto Nordenskjöld, deed hij vruchteloze pogingen om daarop mee te gaan. Tenslotte zette Adrien de Gerlache zelf een Zuidpoolreis op touw. Op 19 maart 1897 (hij was toen amper 30 jaar), na veel discussies over het belang en de financiële haalbaarheid van een dergelijke expeditie, tekende de Gerlache een overeenkomst met de [Société Royale Belge de Géographie](#). De eerste Belgische Zuidpoolexpeditie was een feit. Voor een uitgebreid relaas van deze reis, zie 'Zijn werk en belang voor kust- en zeeonderzoek'.

Na deze baanbrekende reis werkte de Gerlache van 1902 tot 1913 als conservator van het [Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen](#). In die hoedanigheid bestudeerde hij onder andere de veiligheid van navigatie in een commissie aangesteld na de ramp van de *Titanic*. Al bij al had deze functie

meer naam dan inhoud, en in deze periode bleef hij dan ook expedities inrichten.

In 1904 trad Adrien de Gerlache in het huwelijk met de Franse Suzanne Poulet die hem een zoon en een dochter schonk: Philippe en Marie-Louise. Tot het begin van de Eerste Wereldoorlog werkte hij mee aan het opstarten van de firma Polaris, die speciale schepen zou bouwen om het pooltoerisme te stimuleren. Financiële problemen zorgden er echter voor dat de firma snel aan zijn einde kwam.

In het begin van WO I werkte de Gerlache in zijn hoedanigheid van marineofficier ijverig aan de ontruiming van de haven van Oostende en het transporteren van de vele vluchtelingen. Eind 1914 vertrok hij naar Scandinavië om het buitenland bewust te maken van de ontberingen van de Belgische bevolking tijdens de Eerste Wereldoorlog en om steun los te weken. Gedurende de rest van de oorlog hield hij een continue campagne voor België in Noorwegen en Zweden, onder meer door het uitgeven van een boek getiteld '*Le Pays qui ne veut pas mourir*'. Nadat hij in 1913 gescheiden was van zijn eerste vrouw, hertrouwde hij in 1916 met de Zweedse Elisabeth Höger. Hun zoon Gaston, genoemd naar zijn broer, zou zijn passie erven en later zelf poolexpedities opstarten.

In februari 1919 keerde de Gerlache naar België terug. Na de oorlog werkte hij aan een gedetailleerd plan voor de opleiding van marineofficieren en voor de bouw van een van zijn droomschepen, de *Mercator* (zie 'Zijn werk en belang voor kust- en zeeonderzoek'). In december 1934 stierf Adrien de Gerlache aan de gevolgen van paratyfus, na een allerlaatste missie naar Noorwegen in mei datzelfde jaar. Lucien Jottrand, schilder en vriend van deze beroemde poolreiziger, vertelde later dat Adrien de Gerlache geen typische ontdekkingsreiziger was. Hij was zwijgzaam en beheerst, niet de onverschrokken en energieke, arrogante man die opschepte over zijn reizen. Hij ligt begraven in Brussel.

Baron de Gerlache bij hem thuis, omringd door herinneringen aan zijn verre reizen (Schelfhout, 1996).

Zijn werk en belang voor kust- en zeeonderzoek

De Belgische Zuidpoolexpeditie (1897-1898)

Opzet en verloop van de reis

De grootste verdienste van Adrien de Gerlache betreft ongetwijfeld zijn uitgebreide expeditie naar het Antarctisch gebied in 1897-1898. De Gerlache zag in deze expeditie veel kansen. België stond aan het einde van de 19e eeuw zeker niet hoog aangeschreven op het gebied van zeevaart en had slechts één kolonie (Belgisch Congo). Antarctica was onontgonnen terrein en sinds James Cook in 1777 het gebied op een kaart had afgebakend met een stippellijn, was er weinig indrukwekkends gebeurd. De stoommachine en de fotografie waren nieuw en wetenschappers stonden te trappelen om alle mysteriën van het 'laatste continent' te doorgronden. Op economisch vlak viel in Antarctica niets te rapen, maar op wetenschappelijk vlak des te meer.

In 1894 legde de Gerlache zijn project officieel voor aan het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap van België. Vanuit wetenschappelijke hoek was er veel enthousiasme en met hun brieven stuurden gerenommeerde zeewetenschappers zoals [Edouard Van Beneden](#), [Paul Pelseneer](#) en [Alphonse Renard](#) hem hun steun en welwillendheid. Om dergelijke grote namen kon men niet heen, en het Genootschap gaf zijn fiat. De hele expeditie stond echter meermaals op losse schroeven door meningsverschillen tussen de Gerlache en het Genootschap. Bovendien waren de budgetten zo beperkt dat er een 'nationale intekening' gelanceerd werd, *"waarbij een beroep wordt gedaan op de medewerking van de wetenschappelijke genootschappen, de pers en alle personen die willen bijdragen tot het welslagen van een onderneming die ons land zowel tot voordeel als tot eer zal strekken"*. Onder andere Ernest Solvay, een Belgische grootindustriël, en Léonie Osterrieth, telg uit een welvarende Antwerpse redersfamilie, droegen een aanzienlijke som bij, maar tot op de dag van vertrek zou er geknokt moeten worden voor de nodige fondsen. Uiteindelijk beschikte de Belgische Zuidpoolexpeditie over 344.870 Belgische franken, wat anno 2012 meer dan anderhalf miljoen euro is. Nooit had een dergelijke expeditie het met zo'n gering budget moeten stellen.

Na de jarenlange voorbereiding kon het werk beginnen. Er werd een Noorse vissersboot gekocht, de *Patria*, oorspronkelijk bedoeld voor zeehondenjacht in de ijszeeën. Het schip werd *Belgica* herdoopt en heringericht om een dergelijke tocht te doorstaan. Gerlache verbleef gedurende die tijd in Noorwegen om toezicht te houden op de verbouwing van het schip.

Ondertussen werd ook de bemanning samengesteld. Hoewel de reis gerenommeerd is als de eerste Belgische expeditie naar het zuidpoolgebied, bestond de bemanning uit verschillende nationaliteiten. Onder andere de Pool [Henryk Arctowski](#), geograaf, oceanograaf en meteoroloog, en de Roemeen [Emile Racovitza](#), zoöloog en botanist, gingen mee met de expeditie. Verder bevonden zich ook [Georges Lecoq](#), die onderzoek deed in astronomie en magnetisme, en [Emile Danco](#), die waarnemingen omtrent aardrijkskundige fysica deed, aan boord. [Antoine Dobrowolski](#), eveneens een Pool, was assistent-meteoroloog. Ten slotte bestond de bemanning uit een Amerikaanse dokter en antropoloog, [Frederick Cook](#), en onder meer Noorse en Belgische matrozen. De *Belgica* vertrok op 16 augustus 1897 uit Antwerpen. Na een lange reis door de Atlantische Oceaan, kwam de *Belgica* aan in Ushuaia (Argentinië) waar Dr. Cook koste wat kost de uitstervende Onas-indianen wou bestuderen. Daarna trok men verder naar het zuiden en vanaf 14 januari begonnen de wetenschappelijke waarnemingen (zie verder).

De *Belgica* in het pakij. (Schelfhout, 1996)

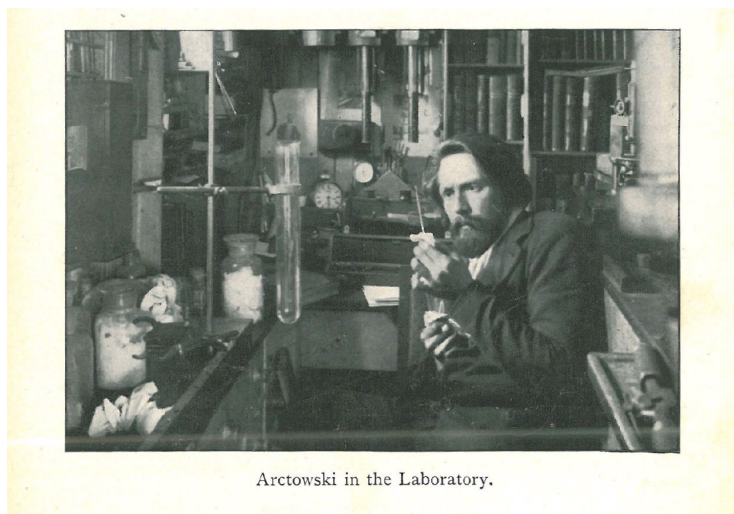
Op 28 februari 1898 liep de *Belgica* vast in het pakij en werd duidelijk dat verder doordringen onmogelijk was. Voor het eerst in de geschiedenis zou een schip met haar bemanning de winter moeten doorbrengen in het Antarctische gebied. Ondanks de harde winter en het moeilijke leven op de Zuidpool werd het onderzoek verdergezet. In deze gedwongen overwintering betaalde de bemanning helaas haar tol: Emile Danco overleefde de tocht niet, een van de matrozen leed aan histerie, en in het algemeen was het gebrek aan voedsel en aan zon in de lange poolnacht een grote kwelling.

Toen op 21 juli 1898 de zon uiteindelijk terug besloot te schijnen en er weer hoop was, kon de *Belgica* eindelijk huiswaarts keren. Op 28 maart 1899, 8 maanden later, stuurde Commandant de Gerlache vanuit [Punta Arenas](#) in Chili volgend telegram naar [het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap van België](#):

– PUNTA ARENAS, 28 MAART 1899 – TOT MIJN SPIJT MOET IK U HET OVERLIJDEN MELDEN VAN MATROOS WIENCKE OP 22 JANUARI 1898, EN DAT VAN DANCO OP 5 JUNI 1898; VOOR DE REST IS ALLES GOED AAN BOORD – ERG BEVREDIGENDE RESULTATEN, FRAAIE COLLECTIES – HUGHESBAAI EN PALMER LAND BEZOCHT; HYDROGRAFISCHE VERKENNING GEDAAN IN DIT GEBIED, TALKRIJKE ROTSSTALEN GENOMEN; TWINTIG MAAL AAN LAND GEWEEST – DAARNA KOERS GEZET NAAR ALEXANDER I LAND, PAKIJS BINNENGEDRONGEN TEN WESTEN VAN ALEXANDER I LAND. VERSTE BREEDTEGRAAD: 71°36' ZUID, LENGTEGRAAD 92° WEST – VERPLICHT TE OVERWINTEREN: VEEL SLECHT WEER, MAAR GEEN HEVIGE KOU TIJDENS OVERWINTERING, BEHALVE IN SEPTEMBER, MINIMUM 43°C ONDER NUL, OP 8 SEPTEMBER 1898 – VER AFGEDREVEN MET DE WIND MEE; WEGGERAAKT UIT HET PAKIJS OP 14 MAART 1899 – KOERS GEZET NAAR PUNTA ARENAS, DAAR AANGEKOMEN DE 18e – STUUR BRIEVEN NAAR PUNTA ARENAS – DE GERLACHE – STOP – .

De *Belgica* meerde op 5 november 1899, meer dan twee jaar na haar vertrek, terug aan in de haven van Antwerpen en werd feestelijk onthaald.

Arctowski aan het werk in het laboratorium van de *Belgica* (Cook, 1900).

Resultaten van de Belgica-expeditie

De Belgische Zuidpoolexpeditie behaalde een aantal primeurs: het was de eerste echte wetenschappelijke verkenning van het zuidpoolgebied, het was de eerste Belgische expeditie naar Antarctica en het was de eerste overwintering in dat gebied. Deze primeurs zijn echter zeker niet het enige belang van de expeditie. De Belgica-expeditie wilde natuurlijk als eerste Antarctica grondig exploreren en letterlijk grenzen verleggen, maar ze wilde dat ook figuurlijk doen door wetenschappelijke ontdekkingen thuis te brengen. Hiertoe was op de *Belgica* een uitgebreid laboratorium gebouwd, voor onder andere zoölogisch en oceanografisch onderzoek.

Cartografie en geologie

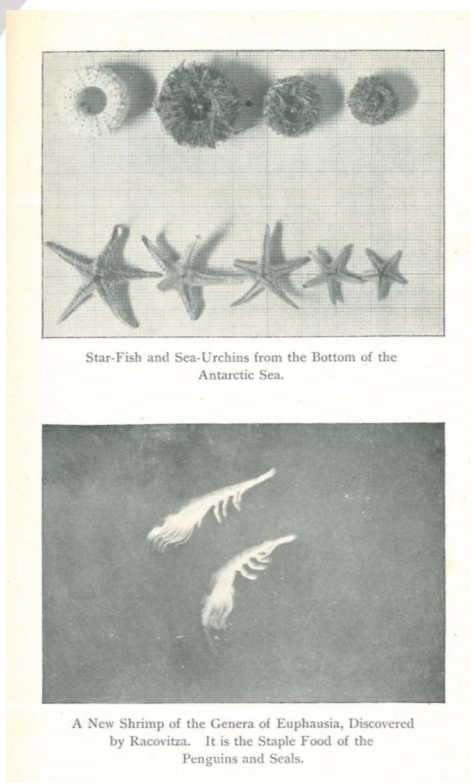
In een tijd waarin nauwelijks iets geweten was over Antarctica wou men vooral het gebied in kaart brengen. De cartografie van het zuidelijk poolgebied werd helemaal herschreven aan de hand van zeepeilingen. Op 15 januari 1898 mat de *Belgica* het diepste punt van de [Drake Passage](#): 4040 meter. Zo ontdekte men dat tussen Zuid-Amerika en het Zuidpoolgebied zich een bekken met vlakke bodem bevindt, dat oploopt in zuidelijke richting. De zeebodem beter in kaart brengen was een van de belangrijkste oogmerken van de reis, niet in het minst om verdere expedities vlotter te laten verlopen (zie ook de resultaten van het werk van geoloog [Alphonse Renard](#)).

Op de weg van de *Belgica* lagen verschillende onontdekte eilanden en straten. Zo is er heden ten dage de [Gerlachestraat](#), de [Solvay-bergen](#) (naar de sponsor van de expeditie) en [Wiencke eiland](#) (naar de Noorse matroos die stierf in een storm). Een [kaart](#) met een volledig overzicht is te vinden op de website van het Belgica-genootschap. Een van de eerste ontdekkingen die de Belgica-expeditie deed, was dat [Palmer Land](#) helemaal geen land was, maar een archipel van eilanden. Daarmee gepaard gaand heeft deze reis doorslaggevende waarnemingen opgeleverd om te bewijzen dat Antarctica een continent is en dat er zich dus land onder het ijs bevindt, in tegenstelling tot in het noordpoolgebied.

Fauna en flora

Ook verschillende observaties van de fauna en flora maakten deel uit van het expeditiewerk. Diverse soorten pinguïns werden geïdentificeerd en beschreven, alsook verschillende andere levensvormen, zoals wormen, vliegen en andere insecten (die men niet verwacht had in een dergelijk klimaat). Zo is er een klein mugje ontdekt genaamd [Belgica antarctica](#). Op de volgende pagina is te zien hoe zeesterren

Van boven naar onder: vergelijking van zee-sterren en zee-egels; nieuwe garnaal van het genus *Euphausia* (Cook, 1900).

en zee-egels (die samen deel uitmaken van de stam van de [stekelhuidigen](#)) vergeleken werden. Men viste ook met zijden netten in het water, en merkte zo onder andere het belang op van plankton en de plaats ervan in de voedselketen. In totaal werden niet minder dan 1200 diersoorten en 500 planten ontdekt waaronder vooral mossen en algen.

Meteorologie

Voor de Belgica-expeditie waren de weinige noties van het Antarctische klimaat gebaseerd op waarnemingen tijdens de zomermaanden. Door de onvoorziene overwintering waren voor de eerste maal een volledig jaar aan aantekeningen over de meteorologie van het gebied voorhanden (naast informatie over de temperaturen en de samenstelling van het water). In de eerste appendix van het reisverslag van dr. Cook beschreef expeditielid Racovitza het klimaat dat de *Belgica* had kunnen observeren. De minimumtemperatuur bedroeg -43°C in september, het maximum deed zich voor in februari en bedroeg $+2^{\circ}\text{C}$. Juli was het koudst met een gemiddelde van $-22,5^{\circ}\text{C}$. Racovitza merkte op dat de *Belgica* zich gedurende de hele tijd in de buurt van open water bevond en dat de gedane waarnemingen dan ook gezien moesten worden als gegevens van een kustklimaat. Hij opperde de

hypothese dat aan de geografische zuidpool zelf, in het binnenland van Antarctica, het veel kouder zou kunnen zijn (latere expeditiereizigers getuigden inderdaad van temperaturen lager dan -60°C).

Amper vijfenvijftig dagen op het jaar was de wind kalm en zwak, meestal waaide er een sterke wind. De lucht was constant zeer vochtig, wat zich vertaalde in frequente periodes van mist en sneeuw. Tweehonderd en zevenenvijftig dagen sneeuwde het, veertien dagen telden de expeditieleden regen. Fenomenen als *parhelio* (bijzonnen) of *parselenae* (bijmanen), spiegelingen en de meest schitterende zonsop- en ondergangen kwamen frequent voor en ook de *aurora australis* (zuiderlicht) werd regelmatig gezien, aldus Racovitza.

Medische observaties

Minder leuk waren de observaties van de menselijke fysiologie tijdens de lange poolnacht van de *Belgica*. Gerlache merkte zelf in zijn notities op dat de bemanning "gelig en dik" werd. Daarnaast werd men snel moe, de hartslag ging bij de minste inspanning zeer snel omhoog, en een aantal bemanningsleden kreeg wat men noemde 'hersensterren' en had aanvallen van histerie en grootheidswaanzin. Dit alles was te wijten aan een voedseltekort en een gebrek aan licht en warmte. Scheurbuik was een onwelkome gezell. Bovendien was de bemanning van de *Belgica* maandenlang geïsoleerd van de buitenwereld.

Conclusie

De *Belgica* is thuisgekomen met een schat aan waarnemingen en leverde zo voer op voor jarenlang wetenschappelijk onderzoek. De resultaten werden uitgegeven tussen 1901 en 1949, in een reeks van

negen banden getiteld *'Expédition antarctique belge. Résultats du voyage du S.Y. Belgica en 1897-1898-1899 sous le commandement de A. de Gerlache de Gomery. Rapports scientifiques publiés aux frais du gouvernement belge'*. Dit werk, dat terecht beschouwd mag worden als de eerste grootschalige wetenschappelijke studie over het zuidpoolgebied ooit, is samengesteld door meer dan tachtig Belgische en buitenlandse wetenschappers.

De Gerlache zelf schreef *'Quinze mois dans l'Antarctique'*, het meer narratieve verslag van de Belgica-expeditie. Daarnaast schreef dr. Frederick Cook een reisverslag getiteld *'Through the first Antarctic night'* (voor een uitgebreid leesbaar verslag van de resultaten van de Belgica-expeditie, zie p.409-468 van dit boek, de appendices van de wetenschappers Racovitza, Arctowski, Lecointe, en verslagen van Amundsen en Cook). Ook het dagboek van de Noorse eerste stuurman, Roald Amundsen, die in 1911 als eerste de magnetische zuidpool zou bereiken, werd zeer bekend.

Overige expedities

De expeditie met de *Sélika* naar de [Kerguelen eilanden](#) in 1901 had oorspronkelijk enkel een commercieel doel, maar commandant de Gerlache stond erop dat er ook wetenschappelijk onderzoek verricht zou worden. Uiteindelijk kwam er van commerciële resultaten van deze Frans-Belgische onderneming weinig in huis, omdat de Franse partijen afgehaakt hadden. De reis leverde vooral studies op over de fauna in Arabië en de Perzische Golf. Charles Pérez, wetenschapper aan boord en later professor aan de universiteit van la Sorbonne, schreef hierover een verslag getiteld *'Croisière au golfe Persique à bord du yacht belge "Sélika"'*. Men ontdekte er onder andere zeventien soorten [hymenoptera](#) (vliesvleugeligen).

In 1902 vertrok Adrien de Gerlache samen met Jean-Baptiste Charcot naar Antarctica, nadat Gerlache Charcot overtuigd had dat de zuidelijke poolgebieden een beter gebied waren voor wetenschappelijk onderzoek dan de noordelijke. Gerlache maakte deze reis echter niet af omwille van meningsverschillen tussen Charcot en hemzelf en hij ging van boord in Zuid-Amerika. De resultaten van deze reis worden hier dan ook niet besproken.

Vanaf dan zijn de voornaamste reizen van de Gerlache onder leiding (of toch financieel beheer) van de hertog van Orléans. In 1905 werd Gerlache door hertog Philippe van Orléans uitgenodigd een poolreis te ondernemen om ijsberen te jagen. De Gerlache stemde toe onder de voorwaarde dat er wetenschappelijk onderzoek zou verricht worden en dat hij zelf de route mocht uitstippelen. De hertog ging hiermee akkoord, en de Gerlache nam de volledige organisatie op zich. Tijdens de reis van 1905 naar [Groenland](#), opnieuw aan boord van de [Belgica](#), zocht men bevestiging van de hypothese van poolverkenner Fridtjof Nansen, dat er een onderzees reliëf zou bestaan tussen [Spitsbergen](#) en de kust van Groenland. Men wou zo ver mogelijk doordringen in Groenland, wat gebeurde maar of deze hypothese bevestigd werd tijdens de reis is niet duidelijk. Nansens reactie op de reis was dat de verrichte waarnemingen de opmerkelijkste waren die ooit door een oceanografische expeditie opgetekend werden. Drie kwart van de peilingen vond plaats in gebied dat als ontoegankelijk gold, schrijft ook professor Charles Pergameni, archivaris van Brussel, in zijn biografie van de Gerlache.

Na afloop van de tocht van 1905 kocht de hertog van Orléans de [Belgica](#). De Gerlache verkondigde dat hij meer dan ooit van zijn beroep hield en steeds minder tot een administratieve loopbaan aangetrokken was. In 1907 vertrok hij dan ook opnieuw met de [Belgica](#), ditmaal naar de [Barentssee](#) en de [Karische zee](#). Over deze reis schrijft hij in een reisverslag:

Net als bij de vorige afdrift, maken we ook nu weer van de gelegenheid gebruik om peilingen uit te voeren, te vissen en waterstalen te nemen. Zo hebben we met name een

collectie zeesterren bijeen verzameld die wellicht uniek is – ze omvat een dertigtal soorten, eigenaardige vlokreeftjes, comatula en tal van schaaldieren. (Schelfhout:192)

De reis was niet vruchteloos, maar ook geen succes. Door de zenuwachtigheid en het ongeduld van de hertog werden alle plannen van het begin af in de war gestuurd. De expeditie vertrok te vroeg waardoor het ijs nog gesloten was. Ondanks het moeilijke navigeren werden er nog maar eens verschillende waarnemingen gedaan omtrent het weer, het ijs en de cartografie van het noordpoolgebied. De verslagen en resultaten van deze drie reizen (1901, 1905, 1907) zijn uitgegeven onder beheer van de hertog van Orléans, en hieronder opgenomen in de bibliografie.

De laatste poolreis van de [Belgica](#) onder bevel van Adrien de Gerlache in de zomer van 1909 trok naar Groenland, Spitsbergen en de [Frans-Jozefarchipel](#). Men wou er vooral meteorologisch onderzoek doen en stalen nemen van de plaatselijke mosfauna. Op 8 juli kwam de *Belgica* reusachtige ijsvelden tegen en diende ze terug te keren. Deze onverwachte 'ontmoeting' en de daarop volgende peilingen bevestigden de resultaten van de expeditie uit 1905 en toonden aan dat de topografie van de zeebodem een rechtstreekse invloed uitoefent op de schikking van het ijs.

Het schoolschip Mercator

Het laatste grote wapenfeit uit de verwezenlijkingen van de Gerlache was de bouw van het schoolschip *Mercator*, waarvoor het plan al in 1927 opgevat werd. De Gerlache wou België voorzien van een 'schoolschip' dat het hoger zeevaartonderwijs waardig was. Hij noemde het een "varend filiaal van de zeevaartscholen van de Staat". Vóór de *Mercator* volmaakten zeevaartstudenten hun praktische opleiding op een commercieel stoomschip: *L'avenir*. Diens activiteiten waren echter afhankelijk van de vrachtenmarkt, en dus ook veranderlijk wat duur van de reizen en het seizoen ervan betrof. Het in de praktijk brengen van een theoretische opleiding was toen niet vanzelfsprekend en er bevond zich een grote kloof tussen beide. De *Mercator*, die uitsluitend als schoolschip bestemd was, moest die kloof overbruggen. Elke zeevaartstudent zou 12 maanden op de *Mercator* moeten doorbrengen en daarna nog eens twaalf op vrachtschepen om zijn brevet van officier van wacht te behalen.

De [Mercator](#) koos het ruime sop op 8 april 1933 onder bevel van commandant Remi Van de Sande. Het schip maakte vele reizen, onder andere naar het [Paaseiland](#) in 1934, en in 1938 naar [Jsland](#) om geisers te onderzoeken. Twee jaar later werd ze ingezet bij het opstellen van een geografische kaart van de kust van Belgisch Congo. De *Mercator* werd zo, aldus de Gerlache, "de ambassadeur van België op alle zeeën en in alle havens". In 1936 bijvoorbeeld ondernam dit schoolschip een reis naar [Cristobal](#) om het stoffelijk overschot van Pater Damiaan te repatriëren. In de gangboord van het schip hangt een medaillon met het profiel van Adrien de Gerlache. Sinds 1961 is de *Mercator* te Oostende ingericht als [museumschip](#).

De *Mercator* in Trinidad, Spanje ([Wikimedia commons - John Hill](#)).

Opvolging

Standbeeld van Adrien de Gerlache in de Guffenslaan in Hasselt, waar hij geboren is. Het beeld kijkt uit op de Gerlachestraat (Erfgoedcel Hasselt, 2009).

Na de dood van Adrien de Gerlache in 1934 zou het 60 jaar duren vooraleer de volgende Belgische expeditie naar Antarctica zou vertrekken, met aan de leiding zijn zoon Gaston. In 1957-1958 ging het Internationaal Geofysisch jaar (of het Internationaal Pooljaar) van start, waaraan verschillende naties deelnamen. Gaston de Gerlache kreeg na lang lobbyen de toestemming om ook een Zuidpoolexpeditie te organiseren. Met de connecties en de reputatie van zijn vader wist hij een budget te verkrijgen voor een reis en het opbouwen van een basis, de Koning Boudewijn-basis. Er was immers afgesproken dat de verschillende landen het continent zouden begrenzen met wetenschappelijke basissen. In vergelijking met de expeditie van de *Belgica* was deze een luxe: twee schepen, een helikopter en verschillende sledes waren voorzien. Bovendien beschikte men over een verwarmde basis en een radioverbinding met het thuisland.

Tussen 1963 en 1967 bestond het Belgisch onderzoek op Antarctica hoofdzakelijk uit wetenschappers die enkel in de poolzomers metingen kwamen doen. In 1967 diende de Koning Boudewijn-basis helaas haar deuren te sluiten omwille van een gebrek aan fondsen. De familie de Gerlache daarentegen bleef enthousiast en ook de

derde generatie vertrok naar de polen. Van de vijf kinderen van Gaston de Gerlache vertrokken er twee naar Antarctica. Op de oudste na hebben ze ook allemaal archeologische opgravingen gedaan in Pond Inlet (Canada).

Pas in 2004 gaf België een vervolg aan haar Zuidpoolavontuur met de bouw van de Prinses Elisabeth-basis, die in 2009 ingehuldigd werd. Deze basis is uniek omwille van haar 'zero emission'-plan: het energiegebruik op het station komt volledig uit hernieuwbare bronnen zoals de zon en de wind. Bovendien is ze ontworpen om zo weinig mogelijk afvalstoffen te produceren en zo min mogelijk water te verspillen. Om de laatste ontwikkelingen te volgen, zie www.antarcticstation.org/.

Adrien de Gerlache kreeg in 1999, honderd jaar na de *Belgica*-expeditie, een standbeeld in de Guffenslaan te Hasselt. Ook in Ushuaia (Argentinië), bekend als de meest zuidelijke stad ter wereld, kreeg hij in 2008 een standbeeld. Sinds 1901 wordt bovendien door de Académie Royale de Belgique de Belgicaprijs uitgereikt aan een onderzoeker of een groep onderzoekers die origineel werk verricht heeft met betrekking tot Antarctica.

Publicaties van Adrien de Gerlache

Voor het meest actuele overzicht van mariene en kustgebonden publicaties van de Gerlache, volg deze link: <http://www.vliz.be/imis/imis.php?module=person&persid=26621>

de Gerlache de Gomery, A. (1895). Expédition antarctique *Bull. - Soc. R. Belge Géogr.* 19: 480-482, [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1896). Réponse à la société belge des officiers de marine à Anvers. Société Generale d'Imprimerie: Bruxelles. 8 pp., [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1896). La réponse de M. de Gerlache à la Société des Officiers de Marine *L'opinion* 1896(17 july), [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1899). Expédition Antarctique Belge *Bol. Inst. Geogr. Argent* 20: 241-248, [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1899). Expédition Antarctique Belge. Lettre envoyée par des membres d'équipage de la *Belgica* de Punta Arenas le 1er Avril 1899 *Bull. - Soc. R. Belge Géogr.* 23: 125-135, [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1899). L'expédition antarctique belge *Le Mouvement Géographique. Journal populaire des sciences géographiques* 16: 228-229; 240-242; 520; 545-546, [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1899). The *Belgica* Antarctic Expedition *The Geographical Journal* 13: 650-654, [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1900). L'expédition antarctique belge *bull. - Ass. belge fotogr. cinématogr.* 7: 454-460, [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1900). L'expédition de la *Belgica*. *Le Messenger de Bruxelles*, 13(82)[s.n.]: Bruxelles, [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1900). Note sur les expéditions qui ont précédé celle de la "belgica" aux régions circumpolaires voisines du méridien du cap Horn *Bull. - Soc. R. Belge Géogr.* 24: 365-415, [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1900). Relation sommaire du voyage de la "Belgica" *Bull. - Soc. R. Belge Géogr.* 24: 417-531, [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1900). Quinze mois dans la mer polaire du Sud *L'illustration, journal universel* 24,31 march; 7 avril, [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1901). Quinze mois dans la mer polaire du Sud *Le Mouvement Géographique. Journal populaire des sciences géographiques* : 666-669, [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1901). Quinze mois dans l'Antarctique. Le premier hivernage dans la banquise australe *Tour monde* 7 (N.ser): 313-408, [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1901). Voyage au Pôle Sud (Conférence) *Bulletin de la Société Normande de Géographie* 22(October-December 1901): 197-224, [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1902). Voyage de la *Belgica*: quinze mois dans l'Antarctique. Edition de luxe. Ch. Bulens: Bruxelles. 302 pp., [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1902). Le premier hivernage dans les glaces Antarctiques. Relation anecdotique sommaire du Voyage de La *Belgica*: récit extrait de: quinze mois dans l'Antarctique. Charles Bulens: Bruxelles. 94, figs. 1 map pp., [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1904). The *Belgica* Antarctic Expedition. Summary report of the *Belgica* in

Wetenschappen · Historische figuren van het zeewetenschappelijk onderzoek

1897-1898-1899. Hayez: Brussel. 70p, maps & figures pp., [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1905). L'Expédition antarctique du Dr. Charcot *L'illustration, journal universel* 11 march: 151-152, [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1907). Relation succincte du voyage, *in*: (1907). *Duc d'Orléans. Croisière océanographique accomplie à bord de la Belgica dans la Mer du Grönland* 1905. pp. 7-24, 7 pl., [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1907). Extraits du journal de bord, *in*: (1907). *Duc d'Orléans. Croisière océanographique accomplie à bord de la Belgica dans la Mer du Grönland* 1905. pp. 25-70, [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1911). Journal de bord extraits, *in*: de Gerlache de Gomery, A. et al. (1911). *Journal de bord et physique du globe. Duc d'Orléans. Campagne arctique de 1907*, : pp. 1-37, [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1911). Météorologie, *in*: de Gerlache de Gomery, A. et al. (1911). *Journal de bord et physique du globe. Duc d'Orléans. Campagne arctique de 1907*, : pp. 41-48, [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1938). Fragments du récit de voyage. *Résultats du Voyage de la Belgica en 1897-1899 sous le commandement de A. de Gerlache de Gomery: Rapports Scientifiques (1926-1940)*. Buschmann: Anvers. 74, 2 folding plates pp., [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1943). Voyage de la *Belgica*: quinze mois dans l'Antarctique. Librairie Générale: Bruxelles. 257 pp., [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A. (1960). Victoire sur la nuit antarctique. L'expédition de la "Belgica" 1897-1899. Casterman/Coll. l'Eolienne-Exploration: Tournai. 261 pp., [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A.; Helland-Hansen, B.; Koefoed, E.; Broch, H. (1907). Journal des stations: compte rendu, par station, des observations océanographiques, *in*: (1907). *Duc d'Orléans. Croisière océanographique accomplie à bord de la Belgica dans la Mer du Grönland* 1905. pp. 125-272, [meer](#)

de Gerlache de Gomery, A.; Nippoldt, A.; Lüdeling, G. (1911). Journal de bord et physique du globe. *Duc d'Orléans. Campagne arctique de 1907*. Imprimerie scientifique Charles Bulens: Bruxelles. 99, plates, maps pp., [meer](#)

de Gerlache, A. (1902). Quinze mois dans l'antartique. Ch. Bulens: Brussel. 303 pp.

De Gerlache, A. (1906). La banquise et la côte nord-est du Grönland au nord du 77° de Lat. N., en 1905 *Géographie* (1900) XIV(3): 125-142, [meer](#)

Koefoed, E.; de Gerlache de Gomery, A. (1907). Océanographie et biologie: engins et mode d'emploi, *in*: (1907). *Duc d'Orléans. Croisière océanographique accomplie à bord de la Belgica dans la Mer du Grönland* 1905. pp. 114-124, [meer](#)

Hoe verwijzen naar deze fiche?

VLIZ Wetenschappen (2012). Adrien de Gerlache. Wetenschappen - Historische figuren van het zeewetenschappelijk onderzoek. *VLIZ information Sheets*, 136. Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ): Oostende. 12 pp. (versie 08/02/2016)

Online beschikbaar op <http://www.wetenschappen.be>

Geraadpleegde bronnen

Cook, F.A (1900). Through the first Antarctic night 1898-1899: a narrative of the voyage of the *Belgica* among newly discovered lands and over an unknown sea about the South Pole. Doubleday & McClure: New York. xxiv; 478; 131 illus. pp., [details](#)

Halleux, R.; Vandersmissen, J.; Despy-Meyer, A.; Vanpaemel, G. (2001). Geschiedenis van de wetenschappen in België 1815-2000 (Deel 1). Dexia Bank: Brussel. ISBN 90-5066-193-9. 344 pp (p.240-244), [details](#)

Lambrechts, J. (2011). Antarctica: de Belgen op de Pool. Tweede herziene editie . Sastrugi Books: Boechout. ISBN 978-90-81-8335-09. 318 pp., [details](#)

Pelseneer, J. (1976). Gerlache de Gomery (Adrien-Victor-Joseph de) *Biogr. Natl. Belg., Suppl. XXXIX(XI-Fascicule 1er)*: col. 390-429, [details](#)

Pergameni, Ch. (1935). Adrien de Gerlache: pionnier maritime 1866-1934. Editorial-Office H. Wauthoz-Legend: Bruxelles. 203 pp., [details](#)

Schelfhout, C.E. (1996). De Gerlache: drie generaties van poolverkenners. De Dijle: Aix-en-Provence. ISBN 90-801124-7-X. 448 pp., [details](#)

Verlinden, J. (2009). Naar Antarctica: Belgen en Nederlanders op expeditie naar de Zuidpool. Lannoo: België. ISBN 978-90-209-8613-6. 382 pp., [details](#)

Zimmermann, M. (1901). 'Quelques résultats de l'expédition antarctique belge' In: Annales de Géographie (Paris) 10(54): 454-461. [dx.doi.org/10.3406/geo.1901.7026](https://doi.org/10.3406/geo.1901.7026) In: Annales de Géographie (Paris). A. Colin: Paris. ISSN 0003-4010, [details](#)

'Adrien de Gerlache' op Belgica Genootschap [www.belgica-genootschap.be/index.html, geraadpleegd op 16-7-2012]

Hasel.be – baron de Gerlache [www.hasel.be/nl/subjects/825/baron-de-gerlache-beeld.html, geraadpleegd op 30 juli 2012]

